

Хоменко Л. М.

аспірантка кафедри педагогіки

Сумського державного педагогічного університету

імені А. С. Макаренка

**РОЗВИТОК ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ ДЛЯ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
УКРАЇНИ (50-80-ті рр. ХХ ст.)**

Стаття присвячена виявленню особливостей розвитку змісту навчальних програм з іноземної мови, що використовувалися у вищих аграрних навчальних закладах України протягом 50-80-х рр. ХХ ст. Охарактеризовано вимоги програм щодо оволодіння студентами різними видами мовленнєвої діяльності. Встановлено ідеологічні, соціально-економічні та педагогічні чинники які обумовлювали домінування на певних етапах тих, чи інших видів мовленнєвої діяльності. Розкрито змістові переваги та недоліки «Типової програми з іноземної мови для немовних спеціальностей вищих навчальних закладів» у підготовці фахівців аграрного профілю.

***Ключові слова:** навчальні програми з іноземної мови, вищі аграрні навчальні заклади, види мовленнєвої діяльності.*

Хоменко Л. М. Развитие содержания учебных программ по иностранному языку для высших аграрных учебных заведений Украины (50-80-е гг. ХХ в.)

Статья посвящена выявлению особенностей развития содержания учебных программ по иностранному языку, используемых в высших аграрных учебных заведениях Украины в течение 50-80-х гг. ХХ ст. Охарактеризованы требования программ по овладению студентами различными видами речевой деятельности. Установлены идеологические, социально-экономические и педагогические факторы которые обуславливали доминирование на

определенных этапах тех или иных видов речевой деятельности. Раскрыто преимущества и недостатки содержания «Типовой программы по иностранному языку для неязыковых специальностей высших учебных заведений» в подготовке специалистов аграрного профиля.

Ключевые слова: *учебные программы по иностранному языку, высшие аграрные учебные заведения, виды речевой деятельности.*

Khomenko L. M. The development of the content of curricula in a foreign language for higher agricultural educational institutions of Ukraine (50-80s of the XX century)

The article is devoted to revealing the peculiarities of the development of the content of foreign language educational programs used in higher agricultural educational institutions of Ukraine during the 50-80s of the XX century.

It was found that no special training programs were developed for agricultural educational institutions. Foreign language studies at higher educational institutions of agrarian profile were conducted according to the programs typical for the whole higher education institution.

The programs of the first half of the 50s contained the following groups of requirements: to be able to read, understand and translate from foreign language excerpts from scientific, artistic and socio-political literature; to understand the language of the teacher, built on simple syntactic constructions within the passed subject; be able to construct questions and answers in a foreign language based on the learned vocabulary and simple syntactic constructions. Instead, speaking and listening training were removed from the programs, and only the language of the teacher was required. Orientation to reading and independent translation of texts reduced interest in foreign language education. Excessive theoretical background in the programs required its explanation, which resulted in the dominance of the mother tongue in foreign language lessons.

Programs of the 60-80s focused on reading and translating without vocabulary and speaking. The content of the texts was mainly related to the

realities of Soviet life and ideology. Teachers of foreign language departments were advised to use as many non-adapted texts as possible in accordance with the student's study profile. The programs provided that students should understand not only the teacher's story but also the texts recorded on the audio. Oral language requirements were sufficiently detailed in the programs. Students were required to translate the listening text, make presentations and talk about specific topics. The main requirement was to develop the ability to read texts without interpreter.

At the end of 80 years, foreign language education in higher agricultural educational institutions of Ukraine was based on the "Model program in foreign language for non-linguistic specialties of higher education institutions". The program contained three training options. The program made it possible to bring the educational process as close as possible to the professional training of students. The program forced the departments of foreign languages of higher agrarian educational institutions to find out and consider the purpose of training of a specialist. The program forced to establish cognitive needs of specialists of a certain profile, to reproduce situations of practical activity in which a foreign language was used.

Therefore, depending on ideological, socio-economic and pedagogical factors, certain types of speech activity became dominant at certain stages in the programs.

Keywords: *foreign language educational programs, higher agricultural educational establishments, types of speech activity.*

Інтеграція української системи освіти до європейського освітнього простору, спрощення вимог для громадян України щодо відвідування інших країн суттєво посилює статус іноземної мови у навчальному процесі вищої школи. Здатність до комунікації у різних культурних середовищах стає реальною потребою особистості як для реалізації побутових, так і професійних потреб. Відповідно зростає інтерес та мотивація до вивчення іноземної мови. Реагуючи на ці сучасні виклики керівництво вищої освіти

нашої держави прагне оновлення змісту іншомовної підготовки студентів, спонукає до створення авторських програм та підручників. Важливим елементом пошуку найбільш ефективних шляхів поліпшення іншомовної грамотності молоді є звернення до попереднього досвіду з метою винайдення у ньому позитивних моментів, які зберегли свою актуальність і до сьогодні. Багато в чому корисним у цьому плані є практика навчання іноземним мовам у вищих аграрних навчальних закладах у період 50-80-х рр. ХХ ст.

Проблема змістового наповнення програм постійно перебуває в центрі уваги педагогічної науки. Загальнотеоретичні розробки щодо цього були здійснені Ю. Бабанським, В. Безпальком, Н. Буринською, С. Гончаренком, В. Краєвським, І. Лернером, О. Савченко. Безпосередньо зміст програм з іноземної мови аналізували О. Бігич, Н. Гальскова, Б. Лапідус, С. Ніколаєва, В. Плахотник, Г. Рогова, Т. Сахарова. Разом з тим поза полем наукових досліджень залишається програмно-нормативне забезпечення іншомовної освіти майбутніх фахівців сільськогосподарської галузі.

Мета статті – з'ясувати особливості розвитку змісту навчальних програм з іноземної мови, що використовувалися у вищих аграрних навчальних закладах України у 50-80-х рр. ХХ ст.

Навчання іноземним мовам у вищих навчальних закладах аграрного профілю протягом досліджуваного періоду здійснювалося за програмами, що були затверджені для усієї вищої школи. Розробка спеціальних комплексів освітніх компонентів з іноземної мови для сільськогосподарських інститутів та академій на той час не практикувалася. На початку досліджуваного періоду аграрні вищі навчальні заклади України вже не мали гострого дефіциту у програмному забезпеченні. Наприклад, у 1953–1954 навчальному році Київський ветеринарний інститут отримав програми з таких дисциплін: латинська мова (1952 рік видання, 76 екземплярів), німецька мова (1953 рік видання, 88 екземплярів), англійська мова (1953 рік видання, 50 екземплярів) [13, с.42].

Протягом 50-80-х рр. ХХ ст. зміст навчальних програм неодноразово змінювався під впливом ідеологічних, соціально-економічних та педагогічних чинників. Так, зміни на початку 1950-х рр. були викликані виходом роботи Сталіна «Марксизм і питання мовознавства». Враховуючи вимоги тоталітарного вождя у програмах збільшувалася теоретична частина, ставилося завдання навчити студентів читати, розуміти і перекладати тексти. Програми першої половини 1950-х рр. містили такі групи вимог: уміти читати, розуміти і перекладати з іноземної мови користуючись словником уривки з наукової, художньої та суспільно-політичної літератури; розуміти мову викладача, побудовану на вивченій лексиці та нескладних синтаксичних конструкціях в межах пройдені тематики; уміти конструювати питання і відповіді на іноземній мові спираючись на вивчену лексику та нескладні синтаксичні конструкції. Натомість у програмах було знято навчання говорінню та аудіюванню, вимагалось розуміння тільки мови учителя [7; 9].

Через свою затеоретизованість програми були складними для опрацювання. Не дивлячись на те, що у документах наводилися дані про систематичне виконання навчальних програм, проте в реальності студентам було не під силу оволодіти передбаченим навчальним матеріалом. Про це свідчать, наприклад, звіти кафедри іноземних мов Харківського інституту механізації та електрифікації сільського господарства [4, с.71-72]. Інтенсивна робота зі словником в умовах доволі незначної кількості навчальних годин не дозволяла суттєво поліпшити словарний запас студентів. У Харківському сільськогосподарському інституті на вивчення іноземної мови на спеціальностях «Захист рослин», «Економіка і організація сільського господарства», «Землеустрій» відводилося 240 год., а на спеціальності «Лісомеліорація» – 250 год. [2, с.2-5].

Отже, програми 1950-х рр. були перенасичені граматичним матеріалом, його опрацювання відбувалося у відриві від практичного використання іноземної мови. Орієнтація на читання і самостійний переклад текстів

знижував інтерес до іншомовної освіти. Надмірна кількість теоретичних положень у програмах потребувала його роз'яснення, наслідком чого стало домінування рідної мови на заняттях з іноземної мови.

Посилення міжнародної активності СРСР, активна допомога спеціалістами країнам соціалістичного табору, збільшила потребу у таких фахівцях, які б не лише досконало знали свою професію, а й могли спілкуватися іноземними мовами. Існуюча система іншомовної освіти, орієнтована на читання і переклад, не могла вирішувала цього завдання. Щоб змінити ситуацію Радою Міністрів СРСР у 1961 р. було прийнято постанову «Про поліпшення вивчення іноземних мов в країні». Після її виходу почалася розробка нових навчальних програм для вищої школи. У них основна увага почала надаватися читанню та перекладу без словника та веденню усних бесід за темами, визначеними у програмі. Тематика текстів для розвитку усної мови і читання переважно пов'язувалася із реаліями радянського життя та соціалістичною ідеологією. Проте, викладачам кафедр іноземних мов рекомендувалося якомога більше використовувати неадаптованих текстів відповідно до профілю навчання студентів. Наприклад, у Харківському сільськогосподарському інституті вивчення закордонних публікацій за спеціальністю розпочиналося уже з другого семестру [3, с. 118].

Прогресивні явища стосувалися і аудіювання. Особливим пріоритетом це стало у програмах 1970-х рр., після того як у навчальному процесі почали активно використовуватися лінгафонні кабінети. Програми передбачали, що студенти мали розуміти не лише розповідь викладача, а й тексти, записані на аудіоносіях. При цьому тексти мали будуватися на раніше опрацьованому матеріалі і містити не більше 5% незнайомих слів, про зміст яких можна було здогадатися. У програмах достатньо детально були сформульовані вимоги до усної мови. Студенти мали переказувати прослуханий текст, виголошувати доповіді та вести розмову з визначених програмою тем. У Харківському сільськогосподарському інституті була уведена практика підготовки резюме

до дипломної роботи на іноземній мові та виголошення його під час захисту дипломної роботи [3, с. 118].

Змінилося у програмах і ставлення до читання – в якості основної висувалася вимога формувати уміння і навички безперкладного читання текстів. Студент вищого аграрного навчального закладу повинен був протягом академічної години зрозуміти зміст тексту обсягом 1500 знаків за наявності не більше 6% невідомих слів. Тематика читання була досить широкою. Вона передбачала знайомство з культурою, промисловістю, сільським господарством, як своєї країни, так і країни тієї мови, що вивчалася.

Порівняно з програмами 1950-х рр. був кардинально змінений підхід до відбору граматичного матеріалу. Аналізу та узагальненню підлягав лише той граматичний матеріал, який поширювався на великі групи слів. У зв'язку з цим змінювався розділ програм, присвячений лексиці. В нього обов'язково включалися ті словоформи, що складали окремі лексичні одиниці [5; 6].

Спроби реформування освіти на початку 1980-х рр. привели до деяких змін у програмах з іноземних мов, які використовувалися у вищих аграрних навчальних закладах. Так, у розвитку усної мови від студентів вимагалася без попередньої підготовки логічно і послідовно спілкуватися на теми навчальної ситуації на занятті, робити усні повідомлення, переповідати основний зміст прослуханого, або прочитаного тексту, висловлювати своє ставлення до нього. Обсяг висловлювань мав складати не менше 10 фраз.

При навчанні читанню студенти повинні були оволодіти умінням здобувати інформацію за допомогою словника з нових адаптованих текстів наукового, суспільно-політичного, культурного змісту, які містили не більше 8% незнайомих слів, швидкість читання мала становити 1800 друкованих знаків за академічну годину. Граматична частина програм містила той матеріал, який був необхідний для розвитку усної мови. Студенти повинні були засвоїти форми дієслів, вживання герундія, дієприкметникові звороти [10; 11]. З цього випливало, що ускладнення текстів відбувалося за рахунок

граматики та із значним відставанням лексичної підготовки. Фактично відбулося повернення до концепції програм 1950-х рр., коли на першому місці стояло поглиблене вивчення граматики, яка не використовувалася в усній мові.

Посилення вимог до читання та граматики пов'язувалося із потребою надати іншомовній освіті професійного спрямування, сформувати у студентів уміння швидко ознайомлюватися із спеціальним текстом та розуміти його. Для того щоб підкреслити професійне спрямування програм, змінюється і формулювання їх назви. Зокрема починає використовуватися такий дескриптор, як «програма для немовних спеціальностей» [8].

Наприкінці 1980-х років іншомовна освіта у вищих аграрних навчальних закладах України будується на основі «Типової програми з іноземної мови для немовних спеціальностей вищих навчальних закладів» [12]. Особливістю цієї програми була наявність трьох автономних варіантів: варіант А передбачав навчання лише читанню та перекладу; варіант Б – розвиток як читання, так і усного мовлення; варіант В – надавав перевагу мовленню і лише частково навчанню читанню. Відповідно до рівнів у програмі будувалася і конструкція програми: для рівня А передбачалися теми тільки для читання, для рівня Б – різні теми для читання і мовлення; для рівня В – спільні теми для читання і мовлення.

Вимоги по говорінню включали додаткові уміння такі як підготовку резюме за прочитаним або анотацію наукового тексту. Вимоги по аудіюванні передбачали розуміння основного змісту і сприйняття на слух усього змісту. Зокрема, вимагалось розуміння тексту який озвучувався з допомогою фонограми протягом 4 хвилин і містив до 5% незнайомих слів, Передбачалося уведення трьох видів читання: ознайомчого, навчального та професійного. Ознайомче читання проводилося з текстом у якому не було незнайомих слів. Навчальне – передбачало роботу з адаптованими текстами у яких допускалося до 5% нових слів, про зміст яких можливо було здогадатися. Професійне читання проводилося із текстом переважно

фахового спрямування у якому допускалося до 10% нових слів. Цей вид читання проводився із залученням словника. Оволодіння новою лексикою відбувалося в процесі читання, обговорення прочитаного, самостійної роботи зі словником.

«Типова програма» пропонувала принципово нові підходи до організації іншомовної освіти у вищій школі. Наявність А, Б і В варіантів давала можливість максимально наблизити навчальний процес до професійної підготовки студентів. Так, підготовка агрономів, для яких необхідним було як уміння читати, так і уміння говорити, здійснювалася за варіантом Б. Натомість для зоотехнічних спеціальностей, де превалювала інформація з друкованих джерел, навчання велося за варіантом А. Дана програма змушувала кафедри іноземних мов вищих аграрних навчальних закладів з'ясовувати та враховувати мету підготовки того, чи іншого фахівця, підлаштовувати під неї власну діяльність. Необхідно було також встановлювати пізнавальні потреби спеціалістів певного профілю, відтворювати ситуації практичної діяльності у яких застосовувалася іноземна мова.

Робота за цією програмою ускладнювалася тим, що поруч із врахуванням комунікаційних особливостей майбутньої професії студента необхідно було ще й відштовхуватися від рівня володіння ним іноземної мови. Ще однією проблемою була відсутність навчальних посібників, створених окремо під кожний рівень (А, Б, В). Як свідчать протоколи засідань кафедр іноземних мов викладачам доводилося займатися придбанням підручників, створенням посібників, роздаткового матеріалу, фонограм, текстів вправ, написанням сценаріїв навчальних фільмів [1, с.70].

Отже, проведеним дослідженням з'ясовано, що у навчальному процесі вищих аграрних навчальних закладів протягом 50-80-х рр. ХХ ст. використовувалися програми типові для усієї вищої школи. У них знаходили своє відображення вимоги до оволодіння студентами такими видами мовленнєвої діяльності, як: вивчення граматичної будови іноземної мови,

читання, переклад, аудіювання, говоріння. В залежності від ідеологічних, соціально-економічних та педагогічних чинників на певних етапах домінуючими у програмах становилися ті, чи інші види мовленнєвої діяльності. Наприкінці 1980-х рр. іншомовна освіта у вищих аграрних навчальних закладах України будувалася на основі «Типової програми з іноземної мови для немовних спеціальностей вищих навчальних закладів». Вона передбачала вибір варіантів навчання в залежності від потреб підготовки спеціалістів певного профілю. Подальшого вивчення потребують зміни у змісті програм з іноземних мов, запроваджені після здобуття Україною незалежності та у процесі інтеграції її вищої освіти у європейський освітній простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Сумської області, Ф.Р-7697. Оп.1. Спр.768 Отчет о работе кафедр за 1990-1991 учебный год, 208 арк.
2. Державний архів Харківської області. Ф.Р-1148. Оп.8. Спр.87. Учебные планы института по специальностям на 1948/49 учебный год, 5 арк.
3. Державний архів Харківської області. Ф.Р-1148. Оп.11. Спр.438. Отчеты о работе кафедр института за 1970/71 учебный год, 177 арк.
4. Державний архів Харківської області. Ф.Р.-5945. Оп.1. Спр.125. Протоколы заседаний кафедр за 1950/51 учебный год, 172 арк.
5. Програма з французької мови. Київ: Вища школа. 1973. 25 с.
6. Програма, методичні вказівки та контрольні завдання з німецької мови. Київ: Вища школа, 1968. 84 с.
7. Программа по английскому языку для высших учебных заведений. Москва: Наука, 1954. 15 с.
8. Программа по английскому языку для неязыковых специальностей высших учебных заведений. Москва: Высшая школа, 1984. 16 с.
9. Программа по немецкому языку. Москва: Наука, 1954. 11 с.
10. Программа по немецкому языку. Киев: Вища школа, 1982. 22 с.
11. Программа по французскому языку. Киев: Вища школа, 1984. 19 с.

12. Типовая программа по иностранному языку для неязыковых специальностей высших учебных заведений. Москва: МГЛУ, 1990. 45 с.

13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф.27. Оп.19. Спр.1060. Отчет Киевского ветеринарного института за 1953 – 1954 учебный год. 174 арк.